

ets tjänst

Vid makten hade filosoferna knappast gjort mer än den tidens politiker för att undvika kriget.

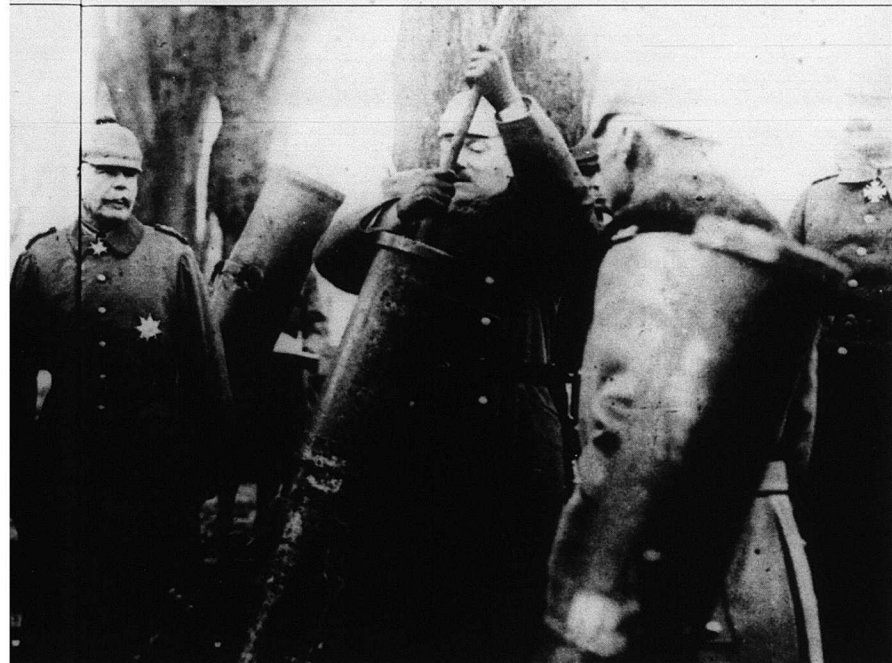

FOTO: PRESENS BILD

Hegeliansk armé? Tyskarna tryckte Nietzsche i särskilda fältupplagor. I motståndarländerna fick många filosofer karriärproblem – de hade skaffat sig dåligt rykte genom att läsa Kant och Schopenhauer. Övan inspekterar kejsar Wilhelm en erövrad engelsk minkastare.

och nästa krig medan Treitschke var en aktad preussisk historiker.

Några filosofer togs mer direkt i bruk. "Skicka Fichte till skyttegravarna!" var ett vanligt slagord, då att Fichtes *Tal till den tyska nationen* 1807-8 varit en inspirationskälla för den tyska nationalismen under 1800-talet. Nietzsche trycktes upp i fältupplagor.

Vad gjorde kriget med filosofin? Den pågående internationaliseringen av filosofin kom av sig. Även om det länge hade funnits regionala och nationella skillnader mellan filosofiska skolor, så levde tanken att den i grund och botten var kosmopolitisk, att jakten på sanningen var det enda som i längden spelade roll. Denna tanke kom undan för undan att konkurrera med tanken att filosofin var ett uttryck för djupare liggande, tids- eller nationsbundna strömningar och därför ett ypperligt verktyg för propagand. Här rör det sig inte om klipska *spin doctors* på propagandaministerier i London, Paris eller Berlin, skeendet är mer komplext än så.

Återväxten av hegelianer kom av sig

Den senare uppdelningen mellan kontinental och analytisk filosofi, som kunde skönjas vid denna period, påskyndas och fördjupas. Engelska filosofer tenderade att gå till den klassiska engelska empirismen och den tidigare dominerande engelska hegelianismen försvann. Till en del var det en generationsfråga, men återväxten bland engelska hegelianer kom av sig alldeles. På tyskspråkig mark fanns en benägenhet att åtminstone i Tyskland söka sig till de tyska rötterna, medan läget i Österrike var annorlunda. Kanske var det bara resultatet av tidigare tendenser, kanske sökte man efter Österrike-Ungerns totala sammanbrott något radikalt nytt, men i Österrike utvecklades den så kal-

lade Wienkretsen, som kom att bli en central del i den analytiska filosofin.

Den gamla förhoppningen att filosoferna bör komma till makten (först, och kanske bäst, formulerad av Platon) skulle inte ha gjort världen bättre om den uppfyllts. Filosofer kan ofta formulera resonemang och argument bättre än lekmän, men man ska inte tro att de sitter inne med för andra oåtkomlig kunskap. Under första världskriget var filosoferna precis lika galna eller kloka som gemene man. Vid makten hade filosoferna knappast gjort mer än tidens politiker för att undvika kriget.

Få filosofer var emot kriget. Den ende i boken som mer uttalat tar ställning mot det är Bertrand Russell, och han fick sitta några månader i fängelse för det. (I fängelset kunde han arbeta nästan som vanligt: "fyra timmars läsning av filosofi, fyra timmars annan läsning och fyra timmars skrivande varje dag".) Nordin kan effektivt använda passager ur Russells memoarer för att flankera kriget. 1914 befinner sig Russell mitt i en jublande folkmassa, men utan att jubla: Han anser att kriget är katastrofalt. 1918 befinner han sig återigen mitt i en jublande folkmassa, men nu känner han sig mest utanför.

Svante Nordin avslutar boken med att citera Paul Nizan (född 1905 och alltså inte direkt inblandad i kriget):

Otvivelaktigt verkade kriget vara omänskligt och utan tvivel kan det med all rätt verka orättvist för den som bedömer det efter sina egna räknegrepp. Men man måste rätta till dessa förhastade omdömen liksom föruppte måste göra den käpp rak, som tycks ha gått av i vattnet. Kriget hade en etisk mening som försöran dess yttre verkningar. Kriget som idé gör att själva begreppet krig försvinner. Kriget var inte alls alla d.s.s.s strider, eldsvådor, dessa högar av avskräckan-

där dikten dog 5

Mr Hardys väl paketerade hjärta

Somliga kultplatser är förbisedda. Kattälskare som gillar Hardy bör söka sig till Stinsford, tipsar Göran Hägg.

Den säkraste vägen till litterär odödlighet är lokal anknytning. Det är givetvis jätebra att det hjälper en stor författare som Hjalmar Bergman att vara knuten till Örebro. Men där storheterna inte finns får man skapa dem. Vi har nyss fått ett Vilhelm von Braun-sällskap i Norrköping.

Thomas Hardy är både ett världsnamn och extremt lokalt anknuten. Den svenske författaren han mest liknar i sin berättarteknik och pessimism är också just Hjalmar Bergman. Och av barndomens Dorset och omgivande landskap skapade Hardy sitt fiktiva Wessex, där varje verklig ort har en egen pseudonym. En jätteversion av Bergmans Wadköping.

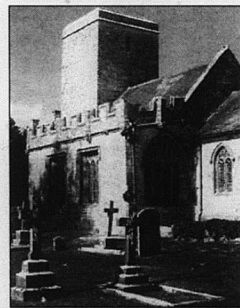
Hardys kult växer

Men Hardys kult växer. Sedan allt av Jane Austen filmats gång på gång har filmindustrin nu på nytt vänt sig mot Wessex. "Fjärran från vimlets yra". Landskapet är det vackraste i England. Den sorts kullar och lövskogar som barn från alla kontinenter enligt psykologiska experiment spontant väljer som finast. Därtill de hisnande havsvyerna.

Centrum för Hardy-kulten är Dorchester, romanernas *Casterbridge*. Inte mindre än tre "Hardys hem" konkurrerar. Barndomshemmet i Bockhampton, som är lätt att hitta men knappast sevärt, Max Gate, som han själv ritade men som är närmast tomt, samt hans arbetsrum, som återkapats på Länsmuseet. Men det finns ett fjärde, bättre ställe.

Jag kommer som ciceron för en grupp ambitiösa svenska litteraturister. Det visar sig att vår chaufför är från trakten, lokalpatriot och Hardy-fan. Han har inte hört historien om Hardys grav men blir eld och lågor och lovar att försöka hitta den åt oss. Den officiella versionen är denna:

När Hardys testamente öppnades 1928 fann man han att han

Hjärtat i Stinsford. Men är det Hardys hjärta eller bara en död katt som vilar här?

ville bli begravd vid kyrkan Stinsford, *Mellstock* i böckerna, "om inte nationen önskade annorlunda". Det gjorde nationen. *Poet's Corner* i Westminster Abbey! En kompromiss nåddes. Kroppen i Westminster, men hjärtat i Stinsford.

Vi svänger av motorvägen strax före stan, på jakt efter stället. Bussen krånglar sig in bakom en svinfarm som kunde vara hämtad ut *Jude the Obscure*. Medeltidskyrkan överträffar de vildaste förväntningar. Samma stil som i de underbara barnböckerna om Kyrkmössen och katten Simson. Trakten är bedövande vacker. Vi hitta graven och begrunder den inofficiella fortsättningen på historien:

Hjärtat i en handduk

Den lokale kirurgen skär upp Hardy, skickar iväg kroppen och lägger hjärtat in i en handduk på hyllan i köket för begravningsentreprenören att hämta dagen därpå. Då denne kommer dit ligger den blodiga handduken uppfälld på golvet och en mäktig belånen huskatt sitter bredvid. Entreprenören får panik, slår ihjäl katten, virar den i handduken, lägger alltihop i medhavd låda och beger sig till kyrkogården.

Det som talar för att historien trots allt är en litterär klintbergare är att den faktiskt kunde vara av Hardy själv. Åra sidan ser begravningsentreprenören groteskt nervöst ut på fotografierna från ceremonin.

GÖRAN HÄGG

de döda kroppar, dessa dagar av leda och mord, dessa vågor och moln av gas, dessa löpgravar och rensningsknivar, denna ohälsa och detta mänskliga snusk, som de stridande lärde känna, utan Det Rättas kamp mot Makten, Descartes kamp mot Machiavelli och Bergsons mot den tyska maskinen. Inte en blodig lek som vapenfabrikanterna tjänade på utan ett filosofiskt korståg, en själstrid.

En generation gick förlorad, men inte bara det. Tron på mänsklig rationalitet och utveckling, som så hade dominerat 1800-talet – eller det som Hobsbawm kallade "det långa artonhundratalet", 1789-1914 – gav nu vika för en mer pessimistisk syn på den mänskliga tillvaron och människans drivkrafter.

Nordin har givit en förträfflig bild av den idemässiga bakgrunden under några avgörande år på 1900-talet. Nu vet vi mer om hur detta sekel kunde bli det blodigaste och grymmaste.

FREDRIK STJERNBERG